

מאור ושמש שמות פרשת משפטים

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם וגו'. פירש רש"י¹: כל מקום שנאמר 'אלה' פוסל את הראשונים, 'ואלה' - מוסיף על הראשונים וכו', מה הראשונים² מסיני - אף אלו מסיני. ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח³ - לומר לך שתשים סנהדרין אצל מזבח. הנה הירוף של רש"י ז"ל הוא קצת תמוה, הלא מפורש בתורה פעם אחת בפרשת בהר סיני (ויקרא כה א)⁴, פירש רש"י שם⁵: מה ענין שמיטה אצל הר סיני, והלא כל המצות נאמרו מסיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה מסיני - אף כולם נאמרו כללותיהן ופרטותיהן מסיני. אם כן למה צריך רש"י ללמוד מ'ואלה' מיתורא דוי"ו - להורות זאת, והלא שם למד ממקרא מלא שכל המצות נאמרו בסיני; וכבר הרגיש בזה אור החיים הקדוש זצ"ל⁶. גם קשה, מהו לשון 'מוסיף על הראשונים', שמשמע שיש כאן תוספת על הראשונים; והיה לו לומר 'ואלה הוא הראשונים' וכו'. גם קשה, על מה שפירש רש"י 'למה נסמכה פרשת דינין אצל המזבח לומר לך שתשים סנהדרין אצל המזבח', והלא מצינו שהיו הסנהדרין חוץ לירושלים, כמו שאמרין בגמרא (ר"ה לא א)⁷ עשר מסעות נסעה השכינה וכנגדן נסעו סנהדרין מעיר לעיר, כמו שחשב שם בגמרא המקומות. וגם כשהיתה בירושלים - לא היתה אצל המזבח אלא בלשכת הגזית⁸; ואדרבה, שאסור לישב אצל המזבח, שהמזבח היה מקודש יותר אפילו מעזרת הכהנים⁹.

ונראה לפרש על פי פשוטו כן, דהנה ידוע שנתנית התורה הקדושה היה באש וברתת וזיע, כמבואר בכמה מקומות¹⁰. וזה היה רק בעשרת הדברות לבד, אבל חז"ל למדו בגזרה שוה במסכת ברכות (כב א) שכל המצות וכל לימוד התורה צריכה להיות ברתת וזיע, עיין שם שדרשו על פסוק (דברים ד ט, י)¹¹ והודעתם לבניך יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב, מה להלן ברתת וזיע - אף כאן ברתת וזיע. על כן בעל כבוד פטור מקריאת שמע, מחמת שאי אפשר לומר ולקבל עול מלכות שמים ברתת וזיע, עייש בפירוש רש"י בגמרא¹². נמצא למדין להיות וללמוד בהתלהבות גדול, דהיינו ברתת וזיע, כמו שקיבלו אבותינו את התורה על הר סיני. וצריך האדם לפשפש במעשיו היטב ולהרהר בתשובה קודם הלימוד, ולא קמצינות אנשים מלמדה¹³ - רק שישבר את לבו על מעשיו בעת עמדתו להתפלל או ללמוד, ולקבל עליו לבל יחזור עליהם. כמו שהיה מרגלא בפומיה של אדמו"ר הרב הקדוש רבינו יעקב יצחק הלוי זצוק"ל מק"ק לובלין על פסוק (תהלים נ) ולך ישע אומר אלהים מה לך לספר חקי, זה קאי על מי שלומד תורה ואינו עוזב את דרכיו הרעים ומהרהר עליהם בתשובה קודם הלימוד¹⁴, ועל ידי שעושה תשובה קודם הלימוד - הוא לומד באימה ויראה ברתת וזיע.

¹ רש"י שמות פרק כא: (א) ואלה המשפטים - כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים, ואלה מוסיף על הראשונים, מה הראשונים מסיני, אף אלו מסיני. ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח, לומר לך שתשים סנהדרין אצל המקדש [המזבח]:

² עשרת הדברות

³ שמות פרק כ (יתרו): (כא) מזבח אדמה תעשה ל' וזבחת עליו את עלותיך ואת שלמיך את צאנך ואת בקרך בכל המקום אשר אציר את שמי אבוא אליך וברכתך: (כב) ואם-מזבח אבנים תעשה ל' לא-תבנה אתהן גזית כי חרבה הגפת עליה ותחללה: (כג) ולא-תעלה במעלת על-מזבחי אשר לא-תעלה ערותך עליו: פ

⁴ ויקרא פרק כה (בהר): (א) וידבר יקוק אל-משה בהר סיני לאמר: (ב) דבר אל-בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל-הארץ אשר אני נתן לכם וישבתה הארץ שבת ליקוק: (ג) שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך ואספת את-תבואתה:

⁵ רש"י: (א) בהר סיני - מה ענין שמיטה אצל הר סיני, והלא כל המצות נאמרו מסיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני, אף כולם נאמרו כללותיהן ופרטותיהן מסיני. וכך שנייה בתורת כהנים. ונראה לי שכך פירושה לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית בערבות מואב במשנה תורה, למדנו שכללותיה ופרטותיה כולם נאמרו מסיני, ובא הכתוב ולמד כאן על כל דבור שנדבר למשה שמסיני היו כולם כללותיהן ודקדוקיהן, וחזרו ונשנו בערבות מואב:

⁶ אור החיים: (א) בהר סיני וגו'. צריך לדעת למה הזכיר הר סיני במצוה זו, והגם שרבותינו ז"ל אמרו (תורת כהנים) כי ללמד בא שכל המצות נאמרו כללותיהן ופרטותיהן בסיני, עדיין יש מקום לשאלתינו למה לא לימד זה אלא במצוה זו בדיוק ולא במצוה ראשונה או אחרונה, ואולי כי לצד שהזכיר מתנת הארץ דכתיב אשר אני נתן דקדק לומר בהר סיני, לומר כי מחמת הר סיני פירוש מה שקיבלו בו היא שנגמרה המתנה, שעל מנת תורה נתן ה' את הארץ:

תלמוד בבלי מסכת זבחים דף קטו עמוד ב: ר' ישמעאל אומר: כללות נאמרו בסיני, ופרטות באהל מועד; ר"ע אומר: כללות ופרטות נאמרו בסיני, ונשנו באהל מועד, ונשתלשו בערבות מואב.

⁷ תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף לא עמוד א: אמר רב יהודה בר אבדי אמר רבי יוחנן: עשר מסעות נסעה שכינה, מקראי. וכנגדן גלתה סנהדרין, ... וכנגדן גלתה סנהדרין, מגמרא: מלשכת הגזית לחנות, ומחנות לירושלים, ומירושלים ליבנה, ומיבנה לאושא, ומאושא לשפרעם, ומשפרעם לבית שערים, ומבית שערים לצפורי, ומצפורי לטבריא. וטבריא עמוקה מכולן, שנאמר ושפלת מארץ תדברי לאושא, ומאושא לשפרעם, ומשפרעם לבית שערים, ומבית שערים לצפורי, ומצפורי לטבריא. וטבריא עמוקה מכולן, שנאמר ושפלת מארץ תדברי

⁸ משנה מסכת מידות פרק ה משנה ד: לשכת הגזית שם היתה סנהדרי גדולה של ישראל יושבת

ר' עובדיה מברטנורא: שם היתה סנהדרי גדולה של ישראל יושבת. בצד החול שבה. לפי שלשכת הגזית היתה חציה בקודש וחציה בחול, ובחציה של קודש לא היה אפשר לסנהדרין לשבת, שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, דכתיב (שמואל ב ז) ויבא המלך דוד וישב לפני ה':

⁹ תלמוד בבלי מסכת יומא דף כה עמוד א: אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד

¹⁰ במדבר רבה (וילנא) פרשה א סימן ז (במדבר): ז וידבר ה' אל משה במדבר סיני למה במדבר סיני מכאן שנו חכמים בג' דברים ניתנה התורה, באש, ובמים, ובמדבר

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כב עמוד א: דתניא: והודעתם לבניך ולבני בניך, וכתוב בתריה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב, מה להלן באימה ויראה וברתת וזיע אף כאן באימה ויראה וברתת וזיע;

¹¹ דברים פרק ד (ואתחנן): (ט) רק השקמך לך ושמר נפשך מאד פן-תשפח את-הדברים אשר-ראו עיניך ופן-יסורו מלבבך כל מי סייך והודעתם לבניך ולבני בניך: (י) ויום אשר עמדת לפני יקוק אלהיך בחרב באמר יקוק אלי הקהל לי את-העם ואשמעם את-דברי אשר ילמדו לי ראה אתי קל-הימים אשר הם חיים על-האדמה ואת-בניהם ילמדו: (יא) ותקרבון ותעמדון תחת החרב בער באש עד-לב השמים חשך עגן וערפל:

¹² רש"י מסכת ברכות דף כב עמוד א ד"ה מכאן אמרו: מכאן אמרו - כל הטמאים מותרים בתורה, שאף הם יכולים להיות באימה וברתת, אבל בעל קרי אינו אלא מתוך קלות ראש וזחות הדעת.

¹³ ישעיהו פרק כט: (יג) ויאמר אדני יען כי נגש העם הנה פסיו ובשפתיו כפדוני ולבו רחוק ממני ותהי יראתם אתי מצנת אנשים מלמדה:

¹⁴ ספר זכרון זאת פ' בא: וכן בתורה כמו שכתוב ולרשע אמר אלקים כו' וכן איתא בהאר"י ז"ל שבעוד שלא שב נותן חלילה כח במ"ט לס"א ר"ל ובאמת בעזיבת חטא די לזה ואח"כ כשתהי אפשר לו יתקן יותר בודיו וחרטה בפירוש ובסיגוף אם תהי אפשר לו

וכשהאדם לומד ספרי מוסר וכדומיהן, על ידי שהן מעוררין את האדם לתשובה - נקל הוא זאת שילמד באימה וביראה, אבל כשלומד פלפולי השי"ס והלכות, ובפרט דיני ממונות - מאד מאד קשה ללמוד באימה וביראה; ואדרבא, שיוכל לבוא חלילה לידי התפארות ח"ו כשיחדש איזה חידוש בלימודו. לכן צריך ביותר קודם שְׁיִשָּׁב ללמוד דיני ממונות - לעשות תשובה, ויתחרט על חטאיו, וילמוד אותה באימה ויראה וברתת וזיע. אבל בעוונותינו הרבים נתמעטו הדורות ונשכח כל זאת; לא מבעיא שאין לומדים תורה בררת וזיע - אלא אפילו אינם מתפללים בהתלהבות כמו שמצינו בדורות ראשונים (ברכות לא א), שרבי עקיבא כשהיה מתפלל, אדם מניחו בזוית זו ומצאו בזוית אחרת מרוב כריעות והשתחויות, דהיינו בררת וזיע. ובודאי היו לומדים גם כן כך, כמו שמצינו בהרבה תנאים (ראה סוכה כח א) שליטה אש סביבותיהן כנתינתן מסיני בעת לימודם, הגם שהיו לומדים¹⁵ פלפולי אורייתא.

וזהו ביאור הרש"י ז"ל; **ואלה המשפטים** פירש רש"י ז"ל: ואלה מוסיף על הראשונים מה אלו מסיני רצה לומר, כי העשרת הדברות נאמרו בסיני באימה וביראה בררת וזיע ובהתלהבות גדול, וכשהאדם לומד ענינים כאלה דברי מוסר - הם מעוררים אותו לעשות תשובה והוא לומד באימה ויראה כנתינתן מסיני, ומלמדינו הכתוב במילת ואלה המשפטים - אף אלו מסיני, דהיינו לימוד הדינים של התורה מסיני; רצה לומר, נלמד מסיני, שיהיה הלימוד של התורה הנגלית דהיינו לימוד המשפטים והדינים - יהיה בררת וזיע והתלהבות כמו בסיני. ומלמדינו הכתוב, כשהאדם ירצה ללמוד המשפטים והדינים, ועיקר הדינים הם דיני ממונות כמו שאמרו בגמרא (ב"ב קעה ב)¹⁶ הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות, שצריך להוסיף יותר ולעשות תשובה קודם הלימוד וילמוד באימה ויראה. כי כשלומד דיני ממונות - בקל יוכל לבוא לידי התפארות פְּחֻדָּשׁוּ איזה חידוש, לכן צריך לחזק את עצמו יותר ויותר לעשות תשובה קודם הלימוד. וזהו ואלה הוא מוסיף על הראשונים דהיינו, שצריך להוסיף ולחזק את עצמו לעשות תשובה קודם הלימוד, וללמוד באימה ויראה יותר מכשלומד ספרי מוסר; כי הראשונים הן מעוררין את האדם לשלומד אותן, וממילא נופל עליו אימה ופחד בעת לימודו. וגמר אומר מה הראשונים מסיני כלומר, מה הראשונים נאמרו בסיני בררת וזיע וכו', וצריכים אנו ללמוד בררת וזיע כמו שמוכח מהגמרא הנ"ל 'יהודעתם לבניך' וגוי - אף אלו מסיני לכן צריכים אנו גם כן ללמוד אותן באימה וביראה בררת וזיע. ולמה נסמכה פרשת דינים לפרשת מזבח לומר לך שתשים סנהדרין אצל המזבח רצה לומר, הפירוש גם כן כנ"ל, כי 'מזבח' מרמז לעבודה, דהיינו עבודת הקרבנות ועתה היא התפלה במקום קרבן, כדאיתא בגמרא (ברכות כו ב) תפלה כנגד תמידין תקנו, עיי"ש. וזה ידוע, שיותר יוכל אדם להתפלל בהתלהבות ובררת וזיע - מללמוד בהתלהבות ורתת וזיעה, על כן מרמז רש"י ז"ל שתשים סנהדרין אצל וכו' ורצונו לומר, לימוד התורה והמשפטים שהם הסנהדרין - יהיה כמו מזבח דהיינו עבודת התפלה, כך יהיה הלימוד התורה - בהתלהבות גדול ובררת וזיע.

או יאמר, אלא לומר לך שתשים סנהדרין אצל המזבח. נוכל לפרש, על פי פירוש רש"י לעיל על פסוק (שמות כ כב)¹⁷ וְאִם מִזְבַּח אֲבִינִים תַּעֲשֶׂה לִּי לֹא תִבְנֶה אֶתְהֶן גְּזִית פִּי חֶרֶב הַגִּפְתָּ עֲלֵיהֶן וְגו', ופירש רש"י: שהמזבח נברא להאריך ימיו של אדם וברזל נברא לקצר, לכן אין זה בדין שיונף המקצר על המאריך וכו'. נמצא אנו למידין, שעל ידי המזבח שמקריבין שם קרבנות, ואם האדם מביא קרבנותיו בודאי הוא עושה תשובה קודם שיקריבו קרבנו על המזבח ויתכפר לו, כי בלא תשובה - זָבַח רָשָׁעִים תוֹעֵבָה¹⁸ (משלי כא כז), רק על ידי שעושה תשובה קודם ומקריב אחר כך את הקרבן על גבי המזבח אז מתכפר¹⁹, ועל ידי זה הוא מאריך ימיו ושנותיו. והסנהדרין הן עיני העדה (שה"ש רבה א ב)²⁰, ומי שְׁחַנְנוּ האל יתברך שמו להיות רב ומנהיג ישראל ועיני כל ישראל אליו - הוא צריך תמיד להיות בהכנעה גדולה ובלב נשבר²¹, ולפשפש דרכיו תמיד כמעט בכל רגע ולעשות תשובה עליהם, כי בלתי אפשר להיותו נקי בלא חטא. כמו שאיתא בזוהר הקדוש (ח"ג כג א)²², אֲשֶׁר נִשְׂאֵי יְחֻטָּא (ויקרא ד כב)²³ בכולם כתיב 'אם יחטא' ובנשיא כתיב 'אשר נשיא יחטא' - בודאי יחטא, כי לפעמים הוא מתגאה על הציבור ומתנהג את עצמו ברבנות, או שְׁיִטָּה איזה דין חלילה אפילו בשוגג. הכלל, אי אפשר להמלט מן החטא, ואם לא יעשה תשובה חלילה - לא יאריך ימים, כמו שאמרו חז"ל (פסחים פז ב) אוי לרבנות שמקברת את בעליהם, לכן צריך לפשפש במעשיו תמיד ולשוב עליהם, והשי"ת בודאי ימחול לו. ויאריך ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים.

¹⁵ ויקרא רבה (וילנא) פרשה טז סימן ד (מצורע): בן עזאי היה יושב ודורש והאש מלהטת סביבותיו אמרו ליה שמא בסדרי מרכבה אתה עוסק אמר להן לאו אלא מחריז דברי תורה לנביאים ונביאים לכתובים ודברי תורה שמחין כיום נתינתן בסיני עיקר נתינתן באש ניתנו הה"ד (דברים ד) וההר בוער באש

¹⁶ תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף קעה עמוד ב: **ואמר רבי ישמעאל: הרוצה שיחכים - יעסוק בדיני ממונות**, שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן, והן כמעין הנובע, והרוצה שיעסוק בדיני ממונות - ישמש את שמעון בן ננס.

¹⁷ שמות פרק כ פסוק כב (יתרו): וְאִם מִזְבַּח אֲבִינִים תַּעֲשֶׂה לִּי לֹא תִבְנֶה אֶתְהֶן גְּזִית פִּי חֶרֶב הַגִּפְתָּ עֲלֵיהֶן וְתִתְלַלְהָ: רש"י: ותחללה - הא למדת, שאם הנפת עליה ברזל חללת, שהמזבח נברא להאריך ימיו של אדם, והברזל נברא לקצר ימיו של אדם, אין זה בדין, שיונף המקצר על המאריך. ועוד, שהמזבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, לפיכך לא יבא עליו כורת ומחבל. והרי דברים קל וחומרע ומה אבנים שאינם ראות ולא שומעות ולא מדברות על ידי שמטילות שלום אמרה תורה לא תניף עליהם ברזל, המטיל שלום בין איש לאשתו, בין משפחה למשפחה, בין אדם לחבירו, על אחת כמה וכמה שלא תבואהו פורענות:

¹⁸ משלי פרק כא פסוק כז: זָבַח רָשָׁעִים תוֹעֵבָה אֲפֹרָתָהּ יְבִיאָנוּ:

תלמוד בבלי מסכת שבועות דף יב עמוד ב: אי דלא עבד תשובה, זבח רשעים תועבה! אי דעבד תשובה, כל יומא נמי!

¹⁹ תלמוד בבלי מסכת שבועות דף יג עמוד א: מה חטאת ואשם אין מכפרין אלא על השבים, אף יוה"כ אין מכפר אלא על השבים!

רש"י: חטאות ואשמות אין מכפרין אלא על השבין - דכתיב (במדבר ה) והתוודו את חטאתם וגו' (ויקרא ה) והתוודה אשר חטא עליה.

²⁰ שיר השירים רבה (וילנא) פרשה א: ב עיניך יונים, עיניך הן סנהדרין שהם עינים לעדה הה"ד (במדבר ט"ו) והיה אם מעיני העדה,

²¹ נועם אלימלך שמות פרשת שמות: שהצדיק הגדול הנתחזק ונתיישן בצדקו ימים רבים אזי אף שעושה דברים גדולים וצדקות רבות אף על פי כן הוא ניצול מגדלות, כי אדרבה הוא מוצא בעצמו חסרונות לומר שהוא מקצר עדיין בעבודה והוא מיצר עצמו על זה.

²² זוהר כרך ג (ויקרא) פרשת ויקרא דף כג עמוד א: אשר נשיא יחטא ועשה אחת וגו' בשגגה ואשם, תני רבי יצחק מ"ש בכל אתר דכתיב בהו ואם כמה דאת אמר אם הכהן המשיח יחטא, ואם כל עדת ישראל ישגו והכא אשר נשיא יחטא ולא כתיב ואם נשיא יחטא מאי קא מיירי, אלא אליו כהנייא לא משתכחי הכי בחטאה דהא כהן נטיר גרמיה תדירא בגין דמטולא דמאריה עליה בכל יומא ומטולא דישאל כלהו ומטולא דכל חד וחד ועל דא תוואה איהו כד יחטא ובגין כך ואם כתיב, וכן ואם כל עדת ישראל ישגו תוואה הוא דכלהו ישתכחו בחובא חד דאי אליו יחטאון אליו לא יחטאון ובגין כך ואם כתיב אבל הכא אשר נשיא יחטא ודאי בגין דלביה גס דיה ועמא אזלין אבתריה ואמתמן תחותיו, ועל דא אשר נשיא יחטא, כגון דעבר על מצות לא תעשה והוא עבד חד מנייהו ועל דא לא כתיב ביה ואם דיה מלוי לא בספקא הוו

²³ ויקרא פרק ד פסוק כב (ויקרא): אֲשֶׁר נִשְׂאֵי יְחֻטָּא וְעֵשָׂה אֶתְתּוֹת מְקַלְמָצוֹת יִקְוּ אֶלְהֵיוּ אֲשֶׁר לֹא-תַעֲשֶׂינָהּ בְּשִׁגְגָה וְאֲשָׁם:

זוה הפירוש למה נסמכה פרשת דינין אצל המזבח לומר לך שתשים סנהדרין אצל המזבח כלומר, מי שהוא יושב על כסא הוראה צריך תמיד להיות בהכנעה ובתשובה, כדי שתביאנו הרבנות לידי אריכות ימים; כמו המזבח שנברא להאריך ימיו של אדם על ידי הבאת קרבנותיו בתשובה, כן הרב צריך תמיד לעשות תשובה, ועל ידי זה יאריך ימיו ושנותיו כנ"ל, והבן